

УДК 338.48-6:7/8(477.72)

В. Г. Грановська,

д. е. н., доцент, професор кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу,
ДВНЗ "Херсонський державний аграрний університет"

ORCID ID: 0000-0003-0348-9692

Т. М. Стукан,

аспірант, ДВНЗ "Херсонський державний аграрний університет"

ORCID ID: 0000-0002-8682-1832

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.10.37

КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНИЙ ТУРИЗМ ХЕРСОНЩИНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

V. Hranovska,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Hotel-Restaurant
and Tourism Business, Kherson State Agrarian University

T. Stukan,

Postgraduate student, Kherson State Agrarian University

CULTURAL AND COGNITIVE TOURISM OF KHERSON REGION: STATE AND PROSPECTS OF FURTHER DEVELOPMENT

У статті досліджено поняття "культурно-пізнавальний туризм", вивчено його об'єкти та основні напрями, які характеризують значимість та суть цієї категорії. З'ясовано, що такий вид туризму носить окрім інформаційного характеру, ще пізнавальний, освітній та елітарний характер, з поширення й роз'яснення культурної ідеї, що направлений на задоволення потреб споживача через використання туристичного продукту. Визначено, що на регіональному рівні між культурою та туризмом існує конвергенція через формування спільних ознак, які безпосередньо розкривають їх суть та напрями для отримання позитивного ефекту. Досліджений стан розвитку культурно-пізнавального туризму на прикладі Херсонської області. Проаналізовано вплив культурно-пізнавального туризму на соціально-економічний розвиток регіону. Охарактеризовано перелік основних об'єктів культурної спадщини Херсонщини, що мають національне значення та занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Визначені перспективні заходи, що спонукатимуть до системного розвитку культурно-пізнавального туризму на Херсонщині та можуть бути пристосовані для будь-якого регіону країни.

The article examines the concept of "cultural tourism", studied its features and the main areas that characterize the importance and essence of this category. It is found that this type of tourism is also informational, more informative, educational and elitist nature, in the dissemination and understanding of cultural ideas aimed at meeting the needs of the consumer through the use of the tourist product. Determined that at the regional level between culture and tourism there is convergence through the formation of the common symptoms that directly reveal their essence and directions for obtaining a positive effect. We study the development of cultural tourism on the example of Kherson region. Analyzes the impact of cultural tourism on the socio-economic development of the region. Characterized by a list of major cultural heritage of Kherson region, of national importance and listed in the State register of immovable monuments of Ukraine. Identified promising activities that will encourage the systemic development of cultural tourism in the Kherson region and can be adapted for any region of the country.

The imbalance between the natural-historical-cultural-tourism potential of Kherson region and implementing an effective mechanism for the development of the tourism industry. There is an objective need in the formation of strategies based on strengthening the region's competitive advantages and marketing strategies on the availability of market segments, increased competition between domestic and outbound tourism. In addition, in the context of the global crisis

and the strengthening of quarantine measures acutest increase in demand for domestic tourism product. Therefore, the revitalization and development of cultural tourism has the ability to fully satisfy the need for a competitive national tourist product, which is able to withstand internal and external competition. Cultural tourism is aimed at expanding the cultural horizons of the individual, the tourist gets the information and the knowledge that he needs that will meet current cultural needs. Therefore, under such a condition, we can speak not only about the educational and cognitive component of this type of tourism, but also about obtaining the economic effect of its introduction.

Ключові слова: культурно-пізнавальний туризм, туристичний продукт, об'єкти культурної спадщини, архітектурні пам'ятки, конвергенція культури і туризму.

Key words: cultural tourism, tourism product, cultural heritage, architectural monuments, convergence of culture and tourism.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Туризм є ключовим чинником соціально-економічного розвитку національної економіки, який спонукає до зростання цивілізаційних орієнтирів та є важливою складовою розвитку економіки, соціальної, культурної та духовних сфер. На сьогодні сформувався розуміння того, що треба зберегти історичне та культурне надбання та різноманіття, через популяризацію його значимості. Водночас культурно-пізнавальний туризм стає актуальним у плані розвитку на регіональному та державному рівнях та має вплив на соціально-економічну сферу, екологічний стан, зовнішньоекономічну діяльність та навіть на міжнародні взаємовідносини.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченням культурно-пізнавального туризму як чинника збереження та популяризації культурної спадщини регіону займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці до яких відносять: А. Аветисова, Г. Вишнеvsька, В. Герасименко, Г. Карпова, А. Малюк, Г. Папірян, С. Попович, Дж. Уокер, А. Чудновський та ін. У своїх працях вони розкривали проблеми, що стримують економічне зростання та розвиток туристичної сфери на мезо- та макрорівнях. Таким чином, виникає об'єктивна необхідність проведення наукового дослідження стану розвитку культурно-пізнавального туризму на регіональному рівні, детального вивчення та його аналізу, що стало об'єктом для вивчення.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є вивчення сутності культурно-пізнавального туризму, досліджен-

ня його стану та визначення перспектив подальшого розвитку у Херсонській області.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У період стрімкого розвитку науково-технічного прогресу туристична сфера економіки України знаходиться в умовах постійних трансформаційних змін. Це зумовлює щорічне збільшення кількості інноваційних видів туризму для підвищення популяризації регіону та зацікавленості населення у вивченні власної історії та культури. Найбільш поширеними видами на сьогодні є космічний туризм, джайлоо-туризм, домашній туризм, геокешинг (geocaching), культурно-пізнавальний туризм тощо.

За останні роки зросла роль та внесок культурної і туристичної сфер у соціально-економічний розвиток регіонів та формування оновленого туристично-рекреаційного простору. Тісний взаємозв'язок та взаємовплив, які мають ці два напрями підсилюють їх взаємодію як окремих сфер, а у підсумку призводять до зростання загального позитивного ефекту вже на макрорівні [3]. Виходячи з цього, стверджувати говорити про конвергенцію культури і туризму, культура — це задоволення пізнавальних, естетичних потреб, що лежать в основі туризму, роль якого полягає в задоволенні культурних потреб населення, тому враховуючи сказане виникає необхідність в появі такого виду туризму як культурно-пізнавальний. Вищезазначене передбачає формування комплексу спільних рис, подолання суперечностей через знаходження компромісів тим самим підсилюючи кожен із туристично-культурних сфер розкриваючи їх наявний потенціал у процесі еволюційного розвитку.

Рис. 1. Основні об'єкти культурної спадщини Херсонської області національного значення, які занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України

Джерело: [5].

Вперше поняття "культурно-пізнавальний туризм" було запропоновано та розглянуто на Всесвітній конференції з культурної політики та його почали активно використовуватися з 1982 р. Під цією категорією прийнято розуміти згруповану сукупність популярних історичних, пам'ятних, географічних місць, що становлять культурне надбання регіону, країни, що є доступною до широкого кола людей при цьому веде до реалізації освітньої функції туризму. Метою такого туризму є ознайомлення, популяризація серед населення визначних пам'яток культури (історичних, архітектурних, мистецтва) та етнічних особливостей життя народонаселення. UNESCO виділяє культурно-пізнавальний туризм в окремий кваліфікаційний вид, який має свої особливості, що відмінні від інших видів. Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць (ICOMOS) характеризує цю дефініцію як певну організовану діяльність, що несе пізнавальний, освітній та елітарний характер з поширення й роз'яснення культурної ідеї. Також за своєю суттю культурно-пізнавальний туризм носить не тільки інформаційний харак-

тер, за ним існує більш глобальна місія — збереження культурної спадщини, самобутності регіону, а також вирішення суперечних питань, які існують між культурою та туризмом.

До об'єктів культурно-пізнавального туризму відносять пам'ятки культової, цивільної та ландшафтної архітектури, музеї, театри, виставкові зали, пам'ятники археології, сільські етнопоселення, соціально-культурний сервіс, замки, фортеці, палаци, місця пов'язані з історією та історичною спадщиною регіону, об'єкти етнографії, народні промисли й ремесла, центри прикладного мистецтва.

Виділяють чотири основні напрями культурно-пізнавального туризму до яких відносять [4]: історико-археологічний туризм; етнографічно-краєзнавчий туризм; архітектурно-історичний туризм; симпозиумний туризм.

Наведений перелік основних напрямів у повній мірі характеризує наявну історичну спадщину Херсонщини, що є підґрунтям до формування та розвитку оновленого туристичного простору регіону. Область, так історично склалася, багата на культурно-пізнавальні па-

м'ятки сфери туризму. Херсонщина унікальний край, де ефективно поєднані ряд чинників природних, історичних та культурних, що є першопричиною, чому саме ця область має розвивати туристичну сферу використовуючи в повному обсязі наявний потенціал. Регіон володіє достатнім культурно-історичним потенціалом, який спроможний задовольнити потребу споживача не покидаючи територію області та зацікавити відвідувачів з інших регіонів і навіть інших країн. Херсонщина має всі передумови для формування туристичного продукту, який зможе задовольнити попит як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку та зробити туристичну галузь однією з провідних у економічному розвитку регіону [6].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 р. № 928 до культурно-історичної спадщини Херсонщини відносять 35 об'єктів, що мають національне значення (рис. 1).

Культурна спадщина Херсонщини різноманітна на такі види, типи та категорії пам'яток як історичні, монументального мистецтва та археології. Вона налічує 5743 об'єктів, з яких археологічних — 3417; історичних — 2259; мистецтва — 67, з них 35 мають статус національного значення: археології — 29, історії — 3, мистецтва — 3. Культурна спадщина регіону представлена як всесвітньо відомими об'єктами до яких відносять Кам'янську Січ, кладовище запорізьких козаків і могили кошового отамана Костя Гордієнка, Олешківську Січ, Половецьких кам'яних скульптур, а також тими об'єктами, що мають національне та регіональне значення. Основний історико-культурний фонд Херсонщини представлений також в музеях регіону, які у загальній кількості налічують понад 9589 одиниць експонатів, за офіційними даними Херсонської обласної державної адміністрації відвідуваність щороку складає понад 50,3 тис. осіб.

Одним з районів в області, який багатий на культурно-історичні, археологічні, архітектурні пам'ятки, де в першу чергу слід розвивати культурно-пізнавальний туризм є Бериславський район. Він відомий найбільш компактним розміщення історичних поселень: с. Тягинка (перша згадка про запорізьких козаків), м. Берислав (Кизикермен, Доган), с. Червоний Маяк (Бізюків монастир), с. Республіканець (Кам'янської Січі), с. Качкарівка, де знаходиться архітектурна пам'ятка — Покровська церква.

З кожним роком область поповнює перелік культурно-історичних об'єктів для відпочинку

та туризму. У 2019 р. на брифінгу з нагоди Всесвітнього дня туризму департаментом туризму та курортів були повідомлені наступні дані: регіон за аналізований рік відвідало близько 4 млн відвідувачів, до обласного зведеного бюджету надійшло понад 25 млн грн, з яких 5,6 млн грн становить туристичний збір та було відкрито 57 нових закладів відпочинку і туризму. Департамент туризму та курортів оприлюднив інформацію, що до ТОП-5 областей, мешканці яких проявили зацікавленість культурно-пізнавальними пам'ятками Херсонщиною у 2019 р. увійшли Дніпропетровська, Миколаївська, Одеська, Запорізька, Київська [6].

За даними департаменту туризму та курортів Херсонської обласної державної адміністрації до першої сімки найпопулярніших та цікавих місць регіону можна віднести: Херсонську фортецю, башту Вітовта, антропоморфні скульптури (14 скіфських баб), Свято-Григорівський Бізюків чоловічий монастир, виноробне господарство князя П.М. Трубецького, Джарилгацький маяк, Кам'янську Січ [7].

Візитівкою культурно-пізнавального туризму області є єдина в Європі природня пустеля — Олешківські піски, 100 тис. га рукотворного лісу, що вважається найбільшим у світі, горні ландшафти посеред степу "Станіславські кручі" найбільші в Європі безлюдні острови — Бірючий та Джарилгач. Херсонщина — це єдиний регіон в Україні, який має одразу вихід до двох морів — Чорного і Азовського. Область має 12 курортних населених пунктів, де протяжність морської берегової лінії понад 450 км, 200 км обладнаних піщаних пляжів та найдовша піщана коса в світі — Арабатська стрілка. В області нараховується на сьогодні понад 70 родовищ цілющих бальнеологічних ресурсів (мінеральних і термальних вод, лікувальних грязей, ропи соляних озер) серед яких унікальне Лемурійське озеро з водою рожевого кольору, що вважають цілющим курортом міжнародного значення [8].

До культурно-пізнавального туристичного фонду Херсонщини відносять 4 національні природні парки: "Азово-Сиваський", "Олешківські піски", "Джарилгацький", "Нижньодніпровський" та 2 з 4 в Україні біосферних заповідники: Чорноморський та Асканія-Нова, що охороняються ЮНЕСКО [8]. Історико-культурної спадщина регіону налічує 5 тис. об'єктів, серед яких найбільшу цінність становлять Кам'янська та Олешківська Січі [8].

Також туристична інфраструктура області характеризується наявною кількістю створених об'єктів для відпочинку. На сьогодні їх по-

над 1000 закладів, до яких входять 49 установ дитячого відпочинку та оздоровлення, 60 садів зеленого туризму, 51 готельний комплекс [10]. На 2020 туристичний сезон будуть відкриті в області такі туристичні локації: музей просто неба біля пам'ятника "Легендарна тачанка", будинок-музей Остапа Вишні, а також заповідник "Амадока" в с. Червоний Маяк [9].

Таким чином, спостерігається дисбаланс між природно-історико-культурно-туристичним потенціалом Херсонської області та впровадженням ефективного механізму розвитку туристичної галузі. Виникає об'єктивна потреба у формуванні стратегій, що базуються на посиленні конкурентних переваг регіону та стратегій просування на вільні ринкові сегменти, посилення конкуренції між внутрішнім та виїзним туризмом. Окрім цього, в умовах світової кризи та посилення карантинних заходів очікується збільшення попиту саме на внутрішній туристичний продукт. Тому активізація та розвиток культурно-пізнавального туризму має можливість у повному обсязі задовольнити потребу у якісному конкурентоспроможному національному туристичному продукті, що здатний витримати внутрішню та зовнішню конкурентну боротьбу.

ВИСНОВОК

Культурно-пізнавальний туризм направлений на розширення культурного кругозору особистості, водночас турист отримує ту інформацію та ті знання, яких він потребує, які зможуть задовольнити його наявні культурні потреби. Тому за такої умови можна говорити не тільки про освітньо-пізнавальну складову даного виду туризму, а й про отримання економічного ефекту від його впровадження. Сьогодні Херсонщина має всі передумови для розвитку культурно-пізнавального туризму, цьому сприяє наявна історико-культурна спадщина, щорічне розширення кількості інфраструктурних об'єктів, що спонукають до постійного розвитку туризму на території регіону. За останні роки туристична індустрія області характеризується також розширенням будівництва яхт-клубів, дельфінаріїв, аквапарків, готельно-апартаментних комплексів, кінно-спортивних клубів, бальнеологічних центрів тощо. Зважаючи на це, така галузь потребує систематичних фінансових надходжень у матеріально-технічну базу та в розвиток нових напрямів туризму, адже Херсонщина територія, де ще більш активно можна розвивати сільський, зелений, винний, екологічний, гастрономічний, подієвий та інші види туризму. Тому турист є центром даної

індустрії, який прагне отримати бажаний туристичний продукт і в цьому напрямі регіональна туристична сфера має розширюватися та підвищувати до себе інтерес, який в кінцевому підсумку призведе до отримання прибутку.

До перспектив подальшого розвитку культурно-пізнавального туризму на Херсонщині відносяться:

- розширення території, яка буде надана під заповідання, тим самим буде збережена її первозданність та збільшиться коло об'єктів для відведення їх для використання у туристичній сфері регіону;

- систематичне використання всього наявного історико-культурного потенціалу регіону, через створення, оновлення туристичних маршрутів, які б максимально ефективно використовували пізнавальну функцію для кожного туриста;

- залучення туриста до безпосередньої участі у культурних подіях, заходах, практиках, що дадуть змогу йому поринути в історичне минуле регіону та відчутти буденність життя того часу, познайомитися з традиціями, художньою культурою і мистецтвом, різними формами проведення дозвілля;

- проведення автентичних фестивалів (гастрономічних, історичних, етнічних, музичних, мистецьких), створення нових форм екскурсійного обслуговування з акцентом на популяризацію культурно-історичної спадщини регіону, регіонального продукту, що зможе підвищити рейтинг туристичної привабливості області і тим самим збільшить роль культурно-пізнавального туризму в соціально-економічному розвитку Херсонщини;

- почати вивчати нові тенденції туристичної галузі: соло подорож, еко-подорож, персоналізація (послуга, відвідане місце чи ін., що відповідає індивідуальним запитам туриста), автоматизація процесів туристичної сфери (чат-боти, інтернет-чати, спеціальні додатки) їх використання на Херсонщині допоможе розкрити індивідуальний підхід регіону до кожного відвідувача.

Отже, Херсонщина унікальна територія з своїм історичним, культурним, архітектурним та природним надбанням, що має достатньо конкурентних переваг, які розкривають її можливість у формуванні і розвитку культурно-пізнавального туризму регіону.

Література:

1. Вишневська Г.Г. Потенціал культурно-пізнавального туризму у збереженні культурної спадщини України. Українська культура:

минуле, сучасне, шляхи розвитку. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 19. Т. II, 2013. С. 192—196.

2. Грановська В.Г., Аleshchenko Л.О. Агротуризм як інструмент диверсифікації діяльності агроформувань. Економіка АПК. 2019. № 12. С. 28—36.

3. Довбенко О. М. Податкове стимулювання інвестицій в туристичний комплекс країни [Електронний ресурс] // Опубліковано: Формування ринкової економіки: наук. зб. КНЕУ. — 2007. — Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr (дата звернення 03.04.2020).

4. Кравченко Н.О. Напрями екологізації туристичної індустрії України. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. "Серія Економіка". Вип. 3 (31). Рівне: НУВГП. 2005. С. 72—77.

5. Про перелік об'єктів культурної спадщини національного значення, які заносяться до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 р. № 928 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/239966145> (дата звернення 03.04.2020).

6. Укрінформ. У Херсонській області 2019 року почали працювати 57 нових закладів відпочинку й туризму. Веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2789012-nahersonsini-vidkrilisa-57-novih-zakladiv-vidpocinku-j-turizmu.html> (дата звернення 30.03.2020).

7. Управління туризму та курортів Херсонської обласної державної адміністрації. ТОП-7 історичних чудес Херсонщини. Веб-сайт. URL: <https://visitkherson.gov.ua/novynytourizm/top-7-istorichnih-chudes-hersonshhini/> (дата звернення 30.03.2020).

8. Управління туризму та курортів Херсонської обласної державної адміністрації. Інвестиційні пропозиції. Веб-сайт. URL: <https://visitkherson.gov.ua/investoram/> (дата звернення 01.04.2020).

9. Херсонська обласна державна адміністрація. На Херсонщині з'являться додаткові туристичні локації. Веб-сайт. URL: <https://khoda.gov.ua/na-hersonshhin%D1%96-z%E2%80%99javljatsja-dodatkov%D1%96-turistichn%D1%96-lokac%D1%96%D1%97> (дата звернення 03.04.2020).

10. Херсонщина туристична. URL: <https://investinkherson.gov.ua/pro-region/khersonshchyna-turystychna/> (дата звернення 02.04.2020).

References:

1. Vyshnevs'ka, N.H. (2013), "The potential of cultural and cognitive tourism in the

preservation of Ukraine's cultural heritage", *Ukrains'ka kul'tura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku. Naukovi zapysky Rivnens'koho derzhavnoho humanitarnoho universytetu*, vol. 19, no. 2, pp. 192—196.

2. Hranovs'ka, V.H. and Alieschenko, L.O. (2019), "Agritourism as a tool for diversification of agroformations activity", *APK economy*, vol. 12, pp. 28—36.

3. Dovbenko, O. M. (2007), "Tax stimulation of investments in the tourist complex of the country", *Formuvannia rynkovoї ekonomiky: nauk. zb. KNEU*, available at: http://tourlib.net/statti_ukr (Accessed 3 April 2020).

4. Kravchenko, N. O. (2005), "Areas of greening of the tourist industry of Ukraine", *Visnyk Natsional'noho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. "Seriiia Ekonomika"*, vol. 3 (31), pp. 72—77.

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2009), Decree "On the List of Cultural Heritage Sites of National Importance to be Listed in the State Register of Immovable Monuments of Ukraine", available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/239966145> (Accessed 3 April 2020).

6. Ukrinform (2020), "In 2019, 57 new recreation and tourism establishments began operating in the Kherson region", available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2789012-nahersonsini-vidkrilisa-57-novih-zakladiv-vidpocinku-j-turizmu.html> (Accessed 30 March 2020).

7. Upravlinnia turyzmu ta kurortiv Khersons'koi oblasnoi derzhavnoi administratsii (2020), "Top 7 historical wonders of Kherson region.", available at: <https://visitkherson.gov.ua/novynytourizm/top-7-istorichnih-chudes-hersonshhini/> (Accessed 30 March 2020).

8. Upravlinnia turyzmu ta kurortiv Khersons'koi oblasnoi derzhavnoi administratsii (2020), "Investment proposals.", available at: <https://visitkherson.gov.ua/investoram/> (Accessed 1 April 2020).

9. Khersons'ka oblasna derzhavna administratsiia (2020), "Additional tourist locations will appear in Kherson.", available at: <https://khoda.gov.ua/na-hersonshhin%D1%96-z%E2%80%99javljatsja-dodatkov%D1%96-turistichn%D1%96-lokac%D1%96%D1%97> (Accessed 3 April 2020).

10. Invest in Kherson (2020), "Kherson is tourist", available at: <https://investinkherson.gov.ua/pro-region/khersonshchyna-turystychna/> (Accessed 2 April 2020).

Стаття надійшла до редакції 04.05.2020 р.